

A félévszázados Palóckutatás és a régió népi vallásosságának vizsgálata, mint minta

A göttingeni történész, Gerhard Friedrich Müller, a második kamcsatkai expedíció során Johann Eberhard Fischert bízta meg a Szibériára vonatkozó népismereti kutatások folytatásával. A munka gördülékeny folytatásának érdekében Müller 1734-ben megírta a népismereti adatgyűjtésre vonatkozó instrukcióit. Ez az első nemzetközileg ismert néprajzi gyűjtési útmutató 923 kérdést tartalmazott. Ezek a kérdések a külső jegyeiktől (pl. test, tetoválás, ruházat) fokozatosan haladtak a belsőnek tekintett jellegzetességek (pl. vallás, halál, gyereknevelés) felé.

Azóta számtalan néprajzi gyűjtési útmutató és terepmunka módszertani leírás jelent meg.¹ Régiókra vonatkozó egyetlen átfogó ilyen kutatás az 1968-ban megindult, és az 1980-as évekig áthúzódó ún. „Palóc kutatás”, melynek módszertani kérdőívei is kidolgozásra kerültek. „Útmutató” jellegükénél fogva azonban ezek kétségtelenül sokkal inkább a néprajztudomány hagyományos tudásterületeinek a felmérését szolgálták, mintsem új típusú problémák felvetését, a kutatási lehetőségek és módszerek felmérését, vagy magának „a terepmunka” problematikájának a megvilágítását. Az 1968-ban Egerben létrejött indító konferencia Módszerek és feladatok című kötete és a palóc kutatás 4 vastkos kötetben megjelent monográfiája mégis vezérfonalul szolgálhat nemcsak a néprajzi megismerés, hanem a jelen régiós kutatás egésze számára is. Negyedszázaddal a Palóc kutatást követően, az ezredfordulón már terveztük egy új átfogó vizsgálat megindítását, melynek anyaga megjelent a Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve 2002. évi számában.

Az ún. Palóc Kutatás eredményeire tekintve, az 1989-ben, Egerben megjelent monográfia első kötete a palócok kutatásának történetéről, a Felföld betelepülésében az etnikai tényezők szerepéről, a „palóc” név eredetéről, a Palócföld kiterjedéséről és kirajzásairól, a régiót jellemző településnéprajzról, nyelvjárásról és az embertani képről ad kutatási eredményeket.

A második kötet a táj török kor utáni történelmét tárgyalja szinte napjainkig, előtérbe helyezve a paraszti és ipari, bányászlakosság életkörülményeit. Képet rajzol a népi társadalom tágabb kereteiről, szervezetéről, működéséről, a munkára való szerveződés különböző formáiról, így az egykori idénymunkások, summások csoportjairól.

A III. a kötetben a termelésről és a javak felhasználásáról tájékozódhatunk. A földművelés, állattartás és erdőlés témái sorában a gabonatermesztés jellemzői, a határhasználat, a föld javítása, trágyázása, stb. kerül bemutatásra. Az állattartás

¹ Gyűjtés és terepmunka a néprajztudományban. <https://core.ac.uk/download/pdf/78477077.pdf> (2021 04 12)

ágazatainál az állatállomány összetétele, a tartás módja, legelő és legeltetés és az állat haszna ismerhető meg részleteiben. A mából tekintve az erdő szerepe és haszna is figyelemre méltó összehasonlítást tesz lehetővé, kulturális, gazdasági és társadalmi konzekvenciákkal. Emellett a hagyományos teherhordást, a népi közlekedésmódokat, majd a táplálkozást ismerhetjük meg. A táplálkozáshoz szükséges nyersanyagok előállítása, beszerzése; a növényi eredetű nyersanyagok és az állati termékek a hagyományos táplálkozásban, a táplálkozási szokások, ünnepi és hétköznapi táplálkozás; az étkezés rendje, heti étrend, téli és nyári étkezések, az étkezés formája, szokásai mélyre ható eredményekre vezethetnek a mai állapotok föltárásával és összehasonlításával. A különböző népviseletek és a textíliák szövással, hímzéssel díszítése, motívumkincse gyakorlati ismereteket ad az érdeklődők számára. A nemek és korcsoportok szerinti számbavétel, az egyes viseleti alkotók háztartási és lakástextilek mai megfelelőikkel való egybevetése az életmódváltozás paradigmaitikus megragadásához járul hozzá. Három dolgozat részletezi a népi építkezést - a lakóház, a gazdasági épületek típusait, használatát és a bútorok formáit, sajátos díszítésmódját. A hagyományos lakóház és etnikai jellemzői fejezetet 50 éve még a palóc jellegzetességek megragadása vezérelte, ma a különféle etnikumok életmód mintáit és gazdasági viszonyait tükrözhetik. Anyagok, technikák és alkalmazásuk; a forma és funkció; az egyes gazdasági épülettípusok és lakásbéli bútorfélék a hagyományos és jelenkori kultúrában beszédesen jelzik a társadalmi folyamatokat és trendeket. Mutatják az egykori közösségi és a mai fogyasztói karakter különbözőségét.

A Palócok záró, IV. kötete a népszokások és a folklór foglalata. Az emberi élet nagy fordulóihoz, születéshez, házasságkötéshez és halálhoz-temetéshez fűződő tradicionális jellemzők; a jeles napokhoz évkori egyházi ünnepekhez, a munkavégző alkalmakhoz, a felnőtté váláshoz fűződő nagy múltú játékok, szokások mai párhuzamaikkal rendkívül szembeötlő képet adnak akkulturációról, az egyéni, közösségi, társadalmi életképesség változásáról, és a nemzeti jövőképesség kilátásairól.

A hagyományos és mai világkép, hit és vallásosság megismerése hasonló tanulságokkal szolgálhat. A népdalkincs fél évszázada még létező táji jellemzői, a tradicionális táncok és alkalmazásuk egy nemzedékről nemzedékre öröklődő, folyamatos kultúra bizonyosságai. Mai válfajaik segítenek fölvázolni régióink mai létállapotait és irányait.

A négy kötet eredményei kimutatják régióink fél évszázaddal korábbi hagyományos műveltségi, nyelvi és társadalmi sajátosságait.

50 évvel később egy azonos, illetve összehasonlítható szempontrendszer szerinti terepkutatás és tudományos feldolgozás, összehasonlító vizsgálat tanulságos, jövőbe mutató eredményekre vezethet.

A fél évszázaddal ezelőtti palóc kutatás alapot és esélyt kínál arra, hogy olyan interdiszciplináris kutatási szempontrendszer jöjjön létre, amellyel a MTA MAB különféle szakbizottságaiban és munkacsoportjaiban folyó régiós kutatások egységes mederben és összehangolt lendítőerővel valósulhassanak meg.

Limbacher Gábor